

ХТО БУВ АВТОРОМ „ІСТОРІЇ РУСОВ“?

I

Майже 100 років тому, р. 1846, славнозвісний український вчений О. М. Бодянський, у Москві, опублікував твір, що йому судилося відіграти виняткову роль у розвитку української історіографії й громадської думки. Це була „Історія Русов“, задовго перед тим поширена в численних рукописних копіях, добре відомих на Україні, в Росії й закордоном.

„Великим істориком“ і разом з тим „великим живописцем“ називав автора „Історії Русов“ О. С. Пушкін. Але хто саме був цей „многогранний анонім“ (за виразом М. О. Максимовича), ми й досі точно не знаємо. Це тим дивніше, що вплив „Історії Русов“ протягом майже півстоліття панував над українською історіографією, і відгуки його можна почути й в сучасній історичній літературі. Тим то розкриття таємниці імення „первоначальника малоросійської історії“ (слова Максимовича) є не другорядне питання, не нескромна цікавість до чийсь приватної справи, не вибаглива примха історика. Імення автора твору з'ясує його культурно-національне і соціально-політичне оточення, так само як з'ясування цього оточення, на підставі глибокого вивчення самого твору, дасть нам яскраве і повне уявлення про ідеологію його творця.

Не можна сказати, щоб історична наука не цікавилася цим питанням. Десятки праць—більших і менших—присвячені „Історії Русов“. І серед них, безперечно, дев'ять десятків цікавилися виключно іменням автора. В цьому була не абияк помилка нашої історіографії. Не вивчивши як слід самого твору, називали невідомого автора, забуваючи, що погляди і думки „Історії Русов“ були властиві не лише йому самому, а й ширшому громадському оточенню того часу. Наслідком того, і досі ще імення автора „Історії Русов“—невідоме.

Сучасники, будь-що-будь, вважали автором архієпископа Могилівського і Білоруського Георгія Кониського (1717—1795), і навіть Бодянський, видаючи цей пам'ятник, назвав його „Сочинієм Георгія Кониського, архієпископа Білоруського“, хоча ні текст самого твору, ні передмова до нього не уповноважували видавця на це; навіть більше, передмова прямо заперечувала авторство Кониського, зберігаючи за ним лише перегляд і виправлення твору. Цілком зрозуміло, що ім'я Г. Кониського, відомого письменника і вченого свого часу, людини, політичне обличчя якої було поза всяким підозрінням, а що найважливіше—людини давно вже померлої, було абсолютно зручним і для автора „Історії Русов“ (чи його спадкоємців), і для тих громадських кіл, які пустили цей твір між люди, і особливо для видавця цього твору.

Але маска Г. Кониського не могла довго пережити видання твору друком. З одного боку, ця ширма була вже непотрібна після того, як „крамольний“ твір пройшов цензурні рогатки й широко розійшовся по російсько-українському світу. З другого боку, вже Пушкін зауважив великий інтерес автора „Історії Русов“ до військової справи. Проте, лише 1865 року Максимович перший категорично висловився проти авторства Кониського. Характеристично, що й тоді майже ніхто не виступив на оборону цього авторства. А в наші часи акад. М. С. Возняк завдав думці про авторство Кониського остаточного вдару.

Тоді, природно, увага дослідників звернулася на друге знамените ім'я, згадане в передмові до „Історії Русов“—ім'я Григорія Полетика. Треба визнати, що Г. А. Полетика (1723/25—1784) був дуже солідним кандидатом на авторство „Історії Русов“. Один з найосвіченіших людей свого часу, визначний політичний діяч Гетьманщини середини й другої половини XVIII ст., гарячий український патріот, який особливо цікавився історією України і працював у цій царині, Г. А. Полетика, з легкої руки В. С. Іконнікова (1874 р.) і особливо О. М. Лазаревського (1891 р.), довгий час вважався безперечним автором „Історії Русов“.

Але авторство Г. Полетика, навіть у ті часи, коли більшість дослідників вважала його безсумнівним, всеж викликало ряд сумнівів. Найбільше вражало те, що „Історія Русов“ різко суперечила і шляхетській ідеології Г. Полетика, яка нам добре відома з його (беззаперечних) творів, і його прекрасному знанню історії України, і, врешті, мала в собі ряд нотаток, які могли бути зроблені лише після смерті Г. Полетика (1784 р.), вже в кінці XVIII ст. або навіть на початку XIX ст. Отож, акад. Возняк завдав рішучого вдару і гіпотезі про авторство Г. Полетика. А втім, ще р. 1891 В. П. Горленко висунув іншу гіпотезу—про авторство сина Г. Полетика—Василя Полетика (1765/67—1845), гіпотезу, яка знайшла собі чимало прихильників, і яка з багатьох міркувань була сильніша за гіпотезу Лазаревського. Вплив доказів Горленка був такий, що цілий ряд дослідників почав обстоювати думку про спільне авторство Полетик—батька й сина.

Проте, і думка про авторство (чи співавторство) В. Полетика мала одну велику ваду: її не можна було жадним чином довести, і заперечення проти авторства Г. Полетика, значною мірою, торкаються також його сина. Найбільш характерним було те, що всі ці гіпотези не були органічно зв'язані з самим текстом „Історії Русов“. Брали імення, згадані в передмові до твору, яка, проте, нічого не казала про авторство ні Г. Кониського, ні Г. Полетика (тим більше—його сина), з'являлися це зі зв'язками про те, що ці особи цікавилися історією України—або писали її, або збиралися писати (при чому випускалося з ока те, що в другій половині XVIII ст. серед лівобережно-українського шляхетства було чимало людей, які цим займалися),—а звідси робили більш-менш необгрунтовані висновки про авторство „Історії Русов“.

Майже за цим рецептом побудовано й нову гіпотезу—про те, що автором „Історії Русов“ був кн. Олександр Безбородько (1747—1799), гіпотезу, яка вперше висловлена була акад. М. Є. Слабченком, підтримана далі проф. П. Г. Клепацьким і знайшла своє ширше аргументування в працях проф. А. І. Яковлева і акад. М. С. Возняка. Але ні чітка логіка історико-правника (Яковлів), ні філігранний стилістичний аналіз історика-філолога (Возняк) не могли довести авторство О. А. Безбородька. „Історія Русов“ залишилася сама по собі, а О. Безбородько—сам по собі. Поклики на листування Безбородька й записочки—іноді текстуальні—з Рубана („Краткая Лѣтопись Малая Россія“), хоч би і з тої частини Рубанового видання, яка була написана О. Безбородьком, по суті, нічого не доводять, бо в листах Безбородька зовсім не згадується про „Історію Русов“, а, з другого боку, автор „Історії Русов“ користувався не тільки з друкованого Рубанового твору, але і з недрукованої (тоді) праці Рігелямана (1785—1786 рр.), так само як з надрукованих пізніше творів Шерера (1788 р.) і, можливо, Енгеля (1796 р.). Нарешті, є великі суперечності між „Історією Русов“ і справжніми писаннями О. Безбородька.

Можна не згадувати за інших „кандидатів“ на авторство „Історії Русов“ (кн. М. Г. Репнін, В. Л.

ІСТОРІЯ РУСОВЪ

111

МАЛОЙ РОССІИ.

СОЧИНЕНІЕ

Георгія Кониського,

Архієпископа Білоруського.

МОСКВА.

Въ Университетской Типографіи.

1846.

Лукашевич тощо); їхні імення з'явилися у відповідній літературі принагідно й жаден дослідник не намагався підтримати ці кандидатури поважними аргументами.

Отож доводилося повторювати сказані три чверті віку тому слова Максимовича, що „Історія Русов“ „сочинена невідомим для нас автором“.

II

Хто ж був він?

На нашу думку, автором „Історії Русов“ був Опанас Лобисевич, український письменник і громадський діяч другої половини XVIII—початку XIX сторіччя, якого акад. М. І. Петров слушно назвав „попередником Котляревського“.

Опанас Кирилович Лобисевич народився коло 1732 року у м. Погарі, в родині значкового товариша Стародубівського полку. Освіту свою дістав Лобисевич у Київській Академії (1747—1753 рр.), де він вчився в таких визначних професорів, як Георгій Кониський, Георгій Щербаський, Давид Нащинський, Манасія Максимович та інші,—й у Петербурзькому Університеті при Академії Наук (1754—1760 р. р.), де він слухав лекції академіків Брауна, Фішера, Епіуса, Котельнікова й Козицького. Перебуваючи у Петербурзі, Лобисевич нав'язує дружні стосунки серед вищої української й російської інтелігенції, які він зберіг до кінця свого життя. Зокрема, на ці часи припадає початок його довголітньої дружби з Григорієм Полетикою й близького знайомства з гр. О. І. Мусін-Пушкіним, майбутнім обер-прокурором Св. Синоду й президентом Академії Мистецтв, відомим знавцем і видавцем українських та російських старовинностей. Цим зв'язкам Лобисевича сприяло й те, що він був особисто відомий Розумовським.

Під впливом цього оточення розпочалися перші кроки Опанаса Лобисевича в царині літератури. Ще будучи студентом, Лобисевич стає співробітником журналу „Трудолюбивая Пчела“, що його видавав відомий російський письменник О. Сумароков. В цьому журналі Лобисевич уміщує кілька своїх перекладів з латинського, зокрема, „Разсужденіе о войнѣ“ і „Слово М. Т. Цицерона к К. Цезарю“ (1759 р.).

Р. 1761 Лобисевич був призначений перекладачем при Академії Наук і того ж року був переведений

на цю ж посаду до штату гетьмана К. Розумовського. З цього часу розпочинається його довга служба при К. Розумовському, в характері його секретаря, начальника його фельдмаршальської канцелярії й, нарешті, його „генеральс-ад'ютанта“. Разом з гетьманом Лобисевич їде за кордою, де перебуває у Німеччині, Франції, Італії і, здається, Англії, майже два роки (1765—1767). Водночас продовжувалася й літературна діяльність Лобисевича, переклади якого з французького й латинського (між іншим, з Овідія) друкувалися, зокрема, в петербурзькому журналі „Барышек Всякія Всячини“ (1770 р.).

Р. 1774 Лобисевич вийшов у відставку з чином армійського полковника й оселився в своїх маєтках на Новгородсіверщині. Тут широко розгортується його громадська діяльність, як одного з лідерів новгородсіверського шляхетства (з 1783 по 1787 рік він був послідовно повітовим і губерніяльним маршалом) і керманіча українського патріотичного гуртка, що існував у Новгороді-Сіверському в 1780-х—1790-х роках і з якого вийшов автор „Історії Русов“.

У 1794 році Лобисевич якийсь час живе у Петербурзі, зайнятий різними літературно-видавничими справами й планами. Перед ним відкриваються ширші обрії української національної літератури. В листі до свого старого київського вчителя—архієпископа Георгія Кониського Лобисевич пише 30. IX. 1794 р.: „Как во всяком покровѣ платьев, так во всяком нарѣчїи языковъ есть своя красота; а к тому, когда к дымъ отечества сладок, то сія воня благуханія мыслей отечественныхъ есть наисладчайшая“. „Для чести націй, матери нашей, всегда у себя природою и ученостію великихъ людей имѣвшей, столько свѣтовъ выпустившей для любимого нашего отечества, для знающихъ под корою просторѣчїя находить драгоценности мыслей“—Лобисевич мав намір опублікувати українські інтерлюдії Танського до трагедокомедії Г. Кониського „Воскресеніе мертвых“,—„да дастъ величіе Отечеству своему нашъ Платъ, нашъ Мольеръ, ежели что не болѣ“.

Опанас Лобисевич мусить зайняти належне місце в історії українського письменства. Він бо був автором „Вергілієвих Пастухов“, в малоросійській кобняк перекладі „Українська переробка славнозвісних „Буколік“ Вергілія“. Хоч цей твір Лобисевича не дійшов до нас, але маємо підстави думати, що в буколічній формі античного поета Лобисевич умістив політичні думки, мрії й прагнення сучасного йому українського громадянства. Отож, в особі Лобисевича маємо ідеолога української національної літератури, справжнього попередника Котляревського, предтечу українського національного відродження XIX століття.

Після короткої служби в Чернігові на посаді радника І Департаменту Генерального Суду (1797—1800 р. р.) Лобисевич вийшов у відставку з чином дійсного статського радника й останні роки життя (він помер восени 1805 року) провів у своєму маєтку—с. Ленькові (7 клм од Новгорода-Сіверського). Тут, на нашу думку, десь між 1802 і 1805 роками й була написана ним „Історія Русов“.

Автор „Історії Русов“—безперечно, новгородсіверець. Він особливо цікавиться (оскільки це дозволяло загально-українські рамі цього твору) історією Новгорода-Сіверського і взагалі Новгородсіверщини. Він залюбки аживає назви тамтешніх поселень, урочищ, місцеві прізвища, переносючи їх нерідко на людей зовсім іншої території й іншого часу, що іноді були просто вигадані ним. Він користується місцевими новгородсіверськими джерелами—документальними та усними. Він щільно зв'язаний з верхівкою місцевого громадянства: тут він—свій і добре обізнаний, навіть більше—авторитетна й впливова людина. Він прекрасно знає й щиро любить свою „малу батьківщину“—Сіверщину, як частину своєї великої Батьківщини—України.

Опанас Лобисевич був, безперечно, новгородсіверець. Родом з сусіднього Погара (Новгород-Сіверський до 1781 року входив до складу Погарського повіту), Лобисевич був щільно зв'язаний з Новгородом-Сіверським і своїми громадсько-службовими справами, і своїми маєтковими та родинними інтересами. Новгородсіверський повітовий і губерніяльний маршал, власник приміського села Ленькова, яке дісталася йому, як вно, за дружиною (Катериною Губчиць), споріднений з багатьма місцевими шляхетськими фаміліями, Лобисевич був цілком своєю людиною в новгородсіверському суспільстві. Останні два десятиліття свого життя (саме той період, коли створено „Історію Русов“) Лобисевич жив здебільшого коло Новгорода-Сіверського (на хуторі коло с. Ленькова). Мабуть, жаден з видатних новгородсіверців наприкінці XVIII століття перед нами—в архівних документах—прошли десятки й сотні місцевих діячів, урядовців, духовних осіб) не був так близько і такими численними нитками зв'язаний з цим містом, як Лобисевич. І жаден з них не має не тільки більших, а навіть таких праз на авторство „Історії Русов“, як Опанас Лобисевич.

Автор „Історії Русов“—гарячий український патріот, і саме палка любов до милої Батьківщини запалила той вогонь, який горить і досі на сторінках його вічної книги. Він твердо стоїть на ґрунті української державності, самостійності України, українського народу, української культури, національної гідності українців. Але він не вузька й не обмежена людина. Крізь кордоні своєї великої Батьківщини він бачить далекі обрії загальноєвропейського співжиття й навіть загальнолюдського блага й добробуту. Це людина, яка бачила ширші європейські світи, багато вчилася, багато знала, думала, творила, яка розуміє всю вагу західно-європейської культури для України, і всі його погляди, всі надії, всі сподівання сформувані на захід, до Європи. Це—українець і європеєць у гармонійному поєднанні цих двох якостей. Він знає і любить минуле свого народу, добре знає його мову і хоч, за звичаєм того часу, пише літературною російською мовою, але ж залюбки вживає українських зворотів, слів, прислів'їв, навіть пірєнь.

Опанас Лобисевич був великий український патріот, палкий прихильник української національної культури, активний борець за літературні права української народної мови. Учень Георгія Кониського й друг Григорія Полетики, людина з європейським досвідом (дворічний „воєж” з К. Розумовським за кордоном), добре обізнаний з політичним життям українським та російським і міжнародною політикою імперії (зокрема, через свою близькість у 1750-х—1770-х роках до Розумовських), Опанас Лобисевич, після Григорія Полетики, був, безперечно, найвидатнішою постаттю на загальному, доволі таки яскравому, тлі Новгородсiверського громадянства останньої чверті XVIII століття. І все, що знаємо про О. Лобисевича, цілком відповідає тому уявленню, яке ми маємо про автора „Історії Русов”, на підставі студіювання цього твору.

Автор „Історії Русов” має ще деякі індивідуальні властивості, з яких найголовніші такі.

Він, безперечно, людина з вищою освітою. Можна без жадного вагання сказати, що він вчився у Київській Академії. Людина глибоко-релігійна, хоч і трохи раціоналістичного складу, з добрим знанням Святого Письма, чудово обізнана з церковними справами того часу й минушини, але, безумовно, не духовна особа, навіть з характерно критичним ставленням до сучасного духовництва, світський літератор, що, проте, з любов'ю вживає церковно-слов'янські, — автор „Історії Русов” є, звичайно, вихованець Київської Академії, і в його творі виявлений великий інтерес і пієтет до неї.

Автор „Історії Русов” знає кілька мов. Крім української й російської, а також церковно-слов'янської мови, він добре знає мови польську, латинську й, мабуть, німецьку. Помітний також у нього вплив французької й грецької мови.

Нарешті, автор „Історії Русов” побував за кордоном. Не дарма він пише, очевидно, з власного досвіду, що „климат или воздух... в Германии и Пруссии нарочито здоровый” (ст. 248). Треба рішуче підкреслити, що ніхто з дотепер названих кандидатів на авторство „Історії Русов” — ні Г. Кониський, ні Полетика — батько й син, ні О. Безбородько — не були в Німеччині.

Зате, всім цим даним відповідає О. Лобисевич, який дістав вищу освіту, вчився у Київській Академії, добре володів усіма тими мовами й побував за кордоном, зокрема, в Німеччині.

Можна навести ще цілу низку біографічних даних щодо автора „Історії Русов”, які цілком збігаються з біографією О. Лобисевича, а також висновків стилістичної аналізи. Це й зроблено у нашій розвідці, присвяченій питанню про автора „Історії Русов”. Відзначимо тут лише два моменти. Відомо, що автор „Історії Русов” знав твори Г. Полетики (і тоді, і понад сто років пізніше неопубліковані), черпав з них багато матеріалу, іноді дослівно повторював їх. Низка документальних історичних матеріалів, використаних автором „Історії Русов”, були добре відомі Г. Полетикі й знаходилися в його бібліотеці, а деякі були тільки там. Але ж сам Г. Полетика (або його син) не був автором „Історії Русов”. З передмови до неї бачимо, що автор її особисто й близько

знав Г. Полетику і був поінформований про його знання з Г. Кониським. У листі до Кониського 1794 року О. Лобисевич пише: „Покаместъ сосѣд мой Григорій Полетика здравствовал, он, котораго также имя одно вздыхая воспоминаю, ...он возобновлял в памяти моей великое и милое имя Ваше”. Лобисевич, друг Г. Полетики, від нього самого міг дістати його твори та манускрипти з його бібліотеки.

Дуже знаменна мовчанка „Історії Русов” про вибори на Гетьманщину до Катерининської Комісії 1767 року (цілком незрозуміла, якщо автором цього твору був Г. Полетика або О. Безбородько, які брали активну участь у цих виборах) легко пояснюється тим, що О. Лобисевич саме в цей час був за кордоном, отже в тих виборах не міг узяти участі.

Але крім даних біографічного характеру, аналіза цілого пам'ятника („Історії Русов”) також указує на можливість авторства Лобисевича. Автор „Історії Русов” був ідеологом козацтва, речником середньої та дрібної козацької старшини, отого значкового товариства, що заповнило у другій половині XVIII століття всеяке життя Лівобережної України й широкою лавою посунуло в дворянські комісії й родословні книги. Саме з цієї козацько-старшинської маси вийшли такі гарячі прихильники українського автономізму, ревнителі старо-козацьких традицій, як, приміром, шкільний товариш О. Лобисевича — військовий канцелярист Семен Дівоич, автор славнозвісного „Разговора Великоросійск с Малоросією”; земляк Лобисевича — Григорій Покас, військовий канцелярист, а згодом Погарський вiйт, автор прецікавої української редакції „Краткаго Описанія Малоросіи” (з якої, між іншим, користувався автор „Історії Русов”); сусіда Лобисевича — Архип Худорба, сотник Шептаківський, автор таємничої історії України, що була гостро написана проти російського уряду й саме тому, мабуть, не дійшла до нас (вона була добре відома авторові „Історії Русов”); нарешті, Опанас Лобисевич, виходець з дрібно-старшинської родини, піонер нової української літератури на основі української народної мови, імовірний автор „Історії Русов”, що піднеслася вже на верхів'я української національно-державної ідеї. Всі вони вийшли з одного суспільного середовища, всі були новгородсiверці, всі йшли приблизно однаковою освітнім і службовим шляхом, хоч і на різні дистанції його. Люди різного інтелектуального рівня й різної вдачі, посилаючи не однакові, але здобуті ними самими, місце в суспільстві, вони, проте, всі були охоплені одним полум'ям почуттям любови до своєї батьківщини, глибокої пошани й відданості її історичним традиціям, готовості боронити її мечем, і пером славу і честь „всей Малоросіи”. Але водночас вони були міцно пов'язані з місцевими новгородсiверськими традиціями, мали глибоке коріння в місцевому ґрунті, в їх предківських маєтках, в отій землі, де народилися й постарілися їхні діди, батьки, а врешті, й вони самі. Саме в цьому живому зв'язку з рідним селом, рідним містом — рідною землею й рідною оселею була головна сила української національної ідеї та вплив її адептів у другій половині XVIII століття. Й саме тут — джерело величезної сили й невмирущого ідеологічного впливу „Історії Русов” на майбутні покоління.

ченко завжди був у курсі справи світової науки. Українську новознаву науку він будував на базі досягнень світової науки і особливо досягнень європейської науки. Він прекрасний україніст, знавець рідної мови, історії її розвитку; але з однаковою силою його можна вважати і германістом, і славістом.

Інтерес до загальних філософських питань мови завжди викликав у проф. Тимченка творчу думку, творчі шукання у вивченні проблем української мови. Своєю наполегливою працею він зумів виробити свою систему, створити свою лінгвістичну школу, з якої вийшло багато кваліфікованих викладачів мови. З великою вдячністю згадують ім'я свого вчителя і молоді вчені-мовознавці, які здобули в школі проф. Тимченка систему і методи наукового дослідження.

Найкращим доказом наукових заслуг проф. Тимченка є його наукові праці, що друкувалися як у журналах, так і окремими книжками. Його дисертація „Функції генитива в южнорусській мові” (1913), що вийшла друком в 1913 році, є першою спробою глибокої аналізи одного із синтаксичних питань української мови. Навіть в російській науковій літературі на той час таких робіт ще не було. Роботу проф. Тимченка можна вважати цілком оригінальною, тим більше що вона побудована на численному сирому матеріалі української мови, на базі різних учень про відмінки західно-європейських учених, особливо німецьких (Герман, Гумбольдт, Штайнталь, Штрайтберг, Дельбрюк, Бругман, Вундт та ін.).

Потужну роботу над українськими відмінками в їх синтаксичній функції проф. Тимченко продовжував пізніше (1920—1930 рр.), випустивши друком серію монографій під назвами: „Номінатив і датив в українській мові”, „Акузатив в українській мові”, „Вокатив і інструменталь в українській мові”, „Співрядне сполучення речивників”, „Функції чисел в українській мові” та інш.

Цими роботами зроблено величезний вклад в українську синтаксичну літературу. Йому пощастило цілком закінчити українську синтаксу, так що ми мали б велику наукову працю на кілька томів, коли б не загинула в зв'язку з несприятливими умовами більша частина рукописів, що об'єднують собою всі розділи української синтакси і розв'язують найскладніші проблеми української синтаксичної науки.

Частина рукописів якимсь чудом збереглась і треба сподіватись, що колись таки вони побачать світ. Всього збереглося сімнадцять рукописів. Кожен рукопис становить собою якийсь закінчений розділ у українській синтакси, що міг би друкуватися в якійсь науковому часописі або окремою книжкою. Щоб мати кращу уяву, я дозволю собі навести номенклатуру:

1. Предикативний номінатив, акузатив, датив та предикативний інструменталь в українській мові (1—59 стр.).
2. Акузатив чоловічого роду однини неживих понять у формі генитивній (1—10 стр.).
3. Акузатив множини для сів живих (усіх родів) у формі номінативній (1—11 стр.).
4. Особливості в зворотах із прикметниками вищого та найвищого ступеня (1—21 стр.).
5. До прикметників (словотвір, лексика хибна) тощо (1—8 стр.).
6. Займенники та займенникові конструкції в українській мові. Їхня стилістична вага (1—28 стр.).
7. Котрий, який, що (1—27 стр.).
8. Числівники та їхні особливості в українській мові (1—51 стр.).
9. Особливості конструкції з особовими формами від дієслова „бути” та їхня стилістична вага в українській мові (1—30 стр.).
10. Минулий час моментальний, або „український аорист” та його стилістична вага (1—17 стр.).
11. Футурум з му та футурум з буду в українській мові. Їхня природа, значення та відмінки (1—20 стр.).
12. Особливості часів та їхніх сполук в українській мові. Їхня стилістична вага (1—15 стр.).
13. Інфінітив в українській мові та зв'язані з ним конструкції (1—47 стр.).
14. Наказовий спосіб та його особливості в українській мові (1—8 стр.).
15. До дієслівного словотвору (1—10 стр.).
16. Дієслівна лексика (1—8 стр.).
17. Дієприслівники та дієприслівникові конструкції в українській мові. Їхні особливості (1—80 стр.).

Особливо треба відзначити більше як десятирічну працю (1920—1933 рр.) проф. Тимченка над складанням „Історичного словника української мови”, якого вийшло дві книги (т. I, зошит I і II). Не жалюючи ні сил, ні власних коштів, він невпинно працював над збиранням і виписуванням численного матеріалу із різних пам'яток, стародруків і старорукописів, виявивши величезні скарби українського лексикону з найдавніших часів існування української літературної мови. Цей матеріал свідчить про великі культурні зв'язки українського народу з народом Західної Європи.

Працюючи над порівняльною граматикую ідоєвропейських мов, проф. Тимченко заглиблюється в історію української мови. Цей курс він читав в Київському університеті, виховуючи на ньому молодих істориків української мови, майбутніх викладачів і вчених лінгвістів. В 1927 і 1930 (другим виданням) вийшла друком тільки одна частина цього курсу „Фонетика”. В історії українського мовознавства „Курс” проф. Тимченка є першою спробою ґрунтовного й систематичного викладу історії української мови: як відомо, в попередніх „курсах” і „лекціях” історії російської мови російських професорів історія української мови подавалась дуже обмежено, епізодично.

Багато сил і праці приклав проф. Тимченко до студіювання цілого ряду проблем з галузі української діалектології і фольклору. Так появились його роботи з цих галузей: „Причинки до української діалектології”, „Діалектологічні вказівки”, „До питання про стосунок українських дум до південно-слов'янського епосу” та ін.

Добре обізнаний з старими і новими мовами проф. Тимченко дав багато перекладів на україн-

(Докінчення статті з 7-ої стор.)

ську мову наукових і мистецьких творів з грецької, латинської, італійської, німецької, французької, англійської і фінської мов. (Н гадаю його переклад великого твору з фінського епосу „Калевала”).

Я не можу тут докладно спинятися на огляді наукових праць проф. Тимченка: його праці настільки численні, й різноманітні, що вкласти в цей короткий виклад неможливо було б. Цих даних досить, щоб відповідно оцінити наукові заслуги проф. Тимченка, що все своє життя, всі свої сили, свої знання віддав справі служіння своєму народові і світовій науці.